

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

MAKTABLARDA INKLYUZIV MUHIT YARATISHNING PSIXOLOGIK-
PEDAGOGIK ASOSLARI

Ergasheva Zilolaxon Ahmadjonovna

Andijon viloyati Baliqchi tumani 25-maktab psixologi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktablarda inklyuziv muhitni shakllantirishning psixologik va pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Maqolada inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi barcha o'quvchilarga, jumladan maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarga ham teng ta'lim olish imkoniyatini yaratishdan iborat ekanligi yoritiladi. Maqolada inklyuziv muhitni shakllantirishda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari hamda pedagogik yondashuvlarning ahamiyati tahlil etiladi. Maqolada inklyuziv ta'lim jarayonida ijobiy ijtimoiy-psixologik muhitni yaratish, o'quvchilarning moslashuv jarayonini yengillashtirish va ularning ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiluvchi omillar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, inklyuziv muhit, psixologik qo'llab-quvvatlash, pedagogik yondashuv, individual yondashuv, ijtimoiy moslashuv.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish, ularning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda sifatli ta'lim berishdir. Shu nuqtayi nazardan inklyuziv ta'lim konsepsiyasi zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Inklyuziv ta'lim - bu faqatgina maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim maktablariga jalb qilish emas, balki barcha o'quvchilar uchun qulay, xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratishni nazarda tutuvchi kompleks yondashuvdir [1]. Ushbu yondashuv har bir bolaning qobiliyati, rivojlanish darajasi va psixologik holatidan qat'i nazar, ta'lim jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlashga qaratilgan.

Inklyuziv ta'limning rivojlanishi xalqaro miqyosda inson huquqlari, tenglik va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslanadi. Xususan, BMTning "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiya" sida ham har bir bolaning ta'lim olish huquqi kafolatlangan bo'lib [2], davlatlar inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha majburiyatlarni zimmasiga olgan. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida inklyuziv ta'limni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa maktablarda psixologik va pedagogik jihatdan qulay muhit yaratish zaruratini yanada dolzarb masalaga aylantirmoqda.

Maktablarda inklyuziv muhit yaratish jarayoni murakkab va ko'p bosqichli bo'lib, u nafaqat tashkiliy, balki chuqur psixologik va pedagogik yondashuvlarni ham talab qiladi [3]. Chunki inklyuziv ta'limda asosiy e'tibor o'quvchilarning faqat akademik bilim olishiga emas, balki ularning ijtimoiy moslashuvi, o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantirish va jamoaga integratsiyasiga ham qaratiladi. Shu sababli o'qituvchilarning psixologik tayyorgarligi, empatiya qobiliyati va differensial yondashuvni qo'llay olish malakasi juda muhim ahamiyatga ega.

Inklyuziv muhitni shakllantirishda psixologik omillar alohida o'rin tutadi [4]. O'quvchilar o'rtasida o'zaro hurmat, qabul qilish va qo'llab-quvvatlash muhitini yaratish ularning ruhiy holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maxsus ehtiyojli bolalar ko'pincha jamiyatda ajratib qo'yilish yoki kamsitilish holatlariga duch kelishi mumkin, bu esa

ularning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi. Shu bois maktab muhitida ijobiy psixologik iqlim yaratish, sinf jamoasida bag'rikenglik va hamkorlikni rivojlantirish inklyuziv ta'limning asosiy shartlaridan biridir.

Pedagogik jihatdan esa inklyuziv ta'lim individual yondashuvni talab qiladi. Har bir o'quvchining imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda o'quv dasturlarini moslashtirish, o'qitish metodlarini diversifikatsiya qilish hamda baholash tizimini adolatli tashkil etish muhimdir. Bunda o'qituvchining metodik mahorati, innovatsion texnologiyalardan foydalanish qobiliyati va doimiy professional rivojlanishga intilishi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishda maktab, oila va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik ham muhim ahamiyatga ega. Ota-onalarning jarayonga faol jalb etilishi bolalarning moslashuvini yengillashtiradi va ularning ijtimoiy faolligini oshiradi. Jamiyatda esa inklyuzivlikka nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish, stereotiplarni bartaraf etish va teng imkoniyatlar madaniyatini rivojlantirish zarur.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolani tayyorlash jarayonida inklyuziv ta'limni o'rganish va tahlil qilishga qaratilgan bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Dastlab, mavzuga oid nazariy manbalarni o'rganish maqsadida adabiyotlar tahlili metodi qo'llanildi, bunda mahalliy va xalqaro ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ta'lim sohasidagi tadqiqotlar o'rganildi. Shuningdek, inklyuziv ta'limning amaliy holatini baholash uchun kuzatish metodidan foydalanilib, maktab muhitidagi psixologik va pedagogik jarayonlar tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar. Maktablarda inklyuziv muhit yaratish masalasi bugungi ta'lim tizimida eng muhim va dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonni tahlil qilishda psixologik, pedagogik va tashkiliy omillar bir-biri bilan uzviy bog'liq ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi barcha bolalar, jumladan maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchilar uchun ham teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishdir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) ma'lumotlariga ko'ra [5], dunyo bo'yicha aholining taxminan 15 foizi qandaydir shakldagi nogironlik yoki maxsus ehtiyojlarga ega bo'lib, bu ko'rsatkich ta'lim tizimlarida inklyuziv yondashuvga ehtiyoj qanchalik yuqori ekanini ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim joriy etilgan maktablarda o'quvchilarning ijtimoiy moslashuv darajasi sezilarli darajada yaxshilanadi. Masalan, UNESCO tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda inklyuziv sinflarda o'qiyotgan bolalarning 70-80 foizi tengdoshlari bilan ijobiy ijtimoiy aloqalar o'rnatishi aniqlangan [6]. Bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi hamda jamiyatga integratsiyalashuv jarayonini tezlashtiradi. Oddiy sinflarda inklyuziv muhit shakllanganida o'quvchilar o'rtasida kamsitish holatlari 30-40 foizgacha kamayishi kuzatiladi.

Pedagogik jihatdan olib qaralganda, inklyuziv ta'limda o'qituvchining roli hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv sinflarda dars beradigan o'qituvchilarning kamida 60 foizi maxsus metodik tayyorgarlikka ehtiyoj sezadi. Bu esa o'qituvchilarning inklyuziv pedagogika, differensial yondashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash bo'yicha malakasini oshirish zarurligini ko'rsatadi. Amaliy kuzatuvlarga ko'ra, maxsus treninglardan o'tgan o'qituvchilar dars jarayonini 25-35 foiz samaraliroq tashkil etadi va o'quvchilarning akademik natijalari sezilarli darajada yaxshilanadi.

Inklyuziv muhitning psixologik jihatlari ham juda muhim hisoblanadi [7]. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, maxsus ehtiyojli bolalarning 40-50 foizi dastlabki bosqichda ijtimoiy izolyatsiya yoki o'ziga ishonchsizlik holatlarini boshdan kechiradi. Biroq maktabda ijobiy psixologik muhit yaratilganda, bu ko'rsatkich 6-12 oy ichida keskin kamayadi. Sinf jamoasida qo'llab-quvvatlash va hamkorlik muhiti shakllansa, o'quvchilarning psixologik barqarorligi 20-30 foizga oshishi aniqlangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning samaradorligi maktab infratuzilmasiga ham bevosita bog'liq. Xlqaro tashkilotlari ma'lumotlariga ko'ra, inklyuziv ta'limni samarali joriy etish uchun maktablarning kamida 70 foizida moslashtirilgan o'quv sharoitlari, ya'ni panduslar, maxsus sinf jihozlari va texnik vositalar mavjud bo'lishi kerak. Aks holda, inklyuziv ta'limning to'liq samarasi ta'minlanmaydi. Tahlil jarayonida ota-onalarning ishtiroki ham muhim omil sifatida baholandi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onalar faol ishtirok etgan inklyuziv ta'lim jarayonlarida bolalarning o'qishdagi muvaffaqiyati 20-25 foizga oshadi. Shuningdek, ota-onalar bilan muntazam hamkorlik o'rnatilgan maktablarda o'quvchilarning darsga qatnashish darajasi 90 foizdan yuqori bo'ladi.

Inklyuziv ta'limning yana bir muhim natijasi ijtimoiy tenglik va bag'rikenglik madaniyatining shakllanishidir [8]. Kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv sinflarda tahsil olgan o'quvchilarning 75 foizi kelajakda turli ijtimoiy guruhlarga nisbatan tolerantlik darajasi yuqori bo'lishini namoyon qiladi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning inklyuziv ta'limdagi o'rni ham sezilarli darajada ortib bormoqda. Elektron ta'lim platformalaridan foydalanish maxsus ehtiyojli bolalarning o'quv jarayonida ishtirokini 30-40 foizga oshirishi aniqlangan [9]. Bu esa ta'lim jarayonini individuallashtirish va moslashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Umumiy natijalar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv muhit yaratilgan maktablarda nafaqat maxsus ehtiyojli bolalar, balki barcha o'quvchilarning bilim sifati va ijtimoiy ko'nikmalari yaxshilanadi. Bunday maktablarda o'quvchilarning akademik natijalari o'rtacha 15-20 foizga yuqori bo'lishi qayd etilgan. Bundan tashqari, sinf ichidagi ijobiy psixologik muhit o'quvchilarning stress darajasini sezilarli darajada kamaytiradi.

Muhokama. Maktablarda inklyuziv muhit yaratish masalasi zamonaviy ta'lim tizimining eng murakkab va ko'p qirrali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim nafaqat ta'lim jarayonini tashkil etish shakli, balki ijtimoiy va psixologik jihatdan ham chuqur transformatsiyani talab qiladigan tizimdir. Shu sababli inklyuziv ta'limni samarali joriy etish masalasi faqat pedagogik yondashuv bilan cheklanib qolmay, balki keng ijtimoiy hamkorlik va davlat siyosatini ham o'z ichiga oladi.

Muhokama jarayonida birinchi navbatda o'qituvchilarning tayyorgarligi masalasi alohida ahamiyat kasb etadi [10]. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab umumta'lim maktablarida o'qituvchilar inklyuziv sinflarda ishlash uchun yetarli metodik bilim va psixologik tayyorgarlikka ega emas. Bu holat o'quv jarayonining sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish uchun o'qituvchilarning kamida 60-70 foizi maxsus trening va qayta tayyorlash dasturlaridan o'tishi zarurligi ta'kidlanadi. Aks holda, differensial yondashuv va individual ta'lim rejaları amaliyotda to'liq ishlamay qolishi mumkin. Ikkinchi muhim masala - maktab muhitining psixologik

iqlimidir. Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan sinf jamoasida shakllangan munosabatlarga bog'liq. Agar o'quvchilar o'rtasida bag'rikenglik, hurmat va hamkorlik muhiti mavjud bo'lsa, maxsus ehtiyojli bolalarning moslashuvi sezilarli darajada osonlashadi. Biroq ayrim hollarda stereotiplar va noto'g'ri qarashlar inklyuziv jarayonni qiyinlashtiradi. Shu bois maktablarda psixologik xizmatlar faoliyatini kuchaytirish, muntazam treninglar va ijtimoiy-psixologik mashg'ulotlar o'tkazish zarur hisoblanadi.

Muhokama natijalariga ko'ra, inklyuziv ta'limni rivojlantirishda infratuzilma omili ham muhim rol o'ynaydi [11]. Ko'plab maktablarda jismoniy muhit hali to'liq moslashtirilmaganligi, ya'ni panduslar, maxsus o'quv jihozlari va texnik vositalarning yetishmasligi inklyuziv jarayonni cheklab qo'yimoqda. Jahon tajribasiga ko'ra, inklyuziv ta'lim samarali ishlashi uchun maktablarning kamida 70 foizida moslashtirilgan infratuzilma bo'lishi kerak. Bu talabni bajarish esa katta investitsiya va uzoq muddatli rejalashtirishni talab qiladi. Shuningdek, ota-onalarning jarayonga jalb etilishi ham muhokama markazida turadi. Amaliy natijalar shuni ko'rsatadiki, ota-onalar faol ishtirok etgan ta'lim muhitida bolalarning o'quv motivatsiyasi va ijtimoiy moslashuvi sezilarli darajada yuqori bo'ladi. Biroq ayrim ota-onalarda inklyuziv ta'limga nisbatan yetarli tushuncha va ishonch shakllanmaganligi ham muammo sifatida qolmoqda. Shu sababli ota-onalar bilan muntazam seminarlar, tushuntirish ishlari va maslahatlar olib borish muhim ahamiyatga ega.

Muhokama davomida raqamli texnologiyalarning inklyuziv ta'limdagi o'rni ham alohida qayd etildi. Elektron ta'lim platformalari, audiovizual vositalar va maxsus dasturlar inklyuziv ta'limni yanada samarali qilish imkonini bermoqda. Bunday texnologiyalar o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashuvchan ta'lim olishiga sharoit yaratadi. Biroq raqamli tengsizlik muammosi, ya'ni barcha maktablarda texnologiyalarga teng kirish imkoniyati yo'qligi bu jarayonni cheklovchi omil bo'lib qolmoqda.

Xulosa va takliflar. O'tkazilgan tahlil va muhokamalar natijasiga ko'ra, maktablarda inklyuziv muhit yaratish bugungi ta'lim tizimining eng muhim va strategik yo'nalishlaridan biri ekanligi aniqlandi. Inklyuziv ta'lim nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim jarayoniga jalb qilish, balki barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish, ularning ijtimoiy va psixologik rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan kompleks tizim hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida inklyuziv ta'limning samaradorligi ko'plab omillarga, jumladan o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, maktab infratuzilmasi, psixologik muhit, ota-onalar ishtiroki hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasiga bevosita bog'liqligi aniqlandi.

Xulosalarga ko'ra, inklyuziv ta'lim joriy etilgan maktablarda o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va o'zaro munosabatlari sezilarli darajada yaxshilanadi. Bunday muhitda o'quvchilarning bag'rikenglik darajasi oshib, kamsitish holatlari kamayadi. Shuningdek, maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim jarayoniga faol integratsiyasi ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va akademik natijalarini yaxshilaydi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limning to'liq samaraga erishishi uchun hali ham bir qator tizimli muammolar mavjudligi aniqlangan. Birinchidan, o'qituvchilarning inklyuziv pedagogika bo'yicha yetarli bilim va ko'nikmalarga ega emasligi asosiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Ikkinchidan, maktablarning infratuzilmasi barcha o'quvchilar ehtiyojlariga

to'liq moslashtirilmagan. Uchinchidan, psixologik xizmatlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi inklyuziv jarayon samaradorligini pasaytiradi. Bundan tashqari, ota-onalarning inklyuziv ta'limga nisbatan xabardorligi va ishtiroki ham yetarli darajada emasligi kuzatilmoqda.

Ushbu muammolarni bartaraf etish va inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Birinchi, o'qituvchilar uchun inklyuziv pedagogika, maxsus ta'lim ehtiyojlari va psixologik yondashuvlar bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslarini joriy etish zarur. Bu jarayon o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirishga va individual yondashuvni samarali qo'llashga yordam beradi.

Ikkinchi, maktab infratuzilmasini bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish, ya'ni panduslar, maxsus sinf jihozlari, texnik yordamchi vositalar bilan ta'minlash lozim. Bu inklyuziv ta'limning jismoniy jihatdan ham qulay bo'lishini ta'minlaydi.

Uchinchi, maktablarda psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish, o'quvchilar o'rtasida ijobiy ijtimoiy muhitni shakllantirishga qaratilgan trening va seminarlarni muntazam o'tkazish tavsiya etiladi. Bu maxsus ehtiyojli bolalarning moslashuv jarayonini yengillashtiradi.

To'rtinchidan, ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash, ularni inklyuziv ta'lim jarayoniga faol jalb etish va tushuntirish ishlarini olib borish muhim ahamiyatga ega. Bu bolalarning ta'limdagi muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Beshinchidan, raqamli texnologiyalardan keng foydalanish orqali inklyuziv ta'limni individuallashtirish va o'quv jarayonini moslashtirish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Elektron platformalar va maxsus dasturlar bu borada samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limni rivojlantirish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki jamiyatda ijtimoiy tenglik, bag'rikenglik va insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois ushbu yo'nalishda tizimli islohotlarni davom ettirish va ilmiy asoslangan yondashuvlarni amaliyotga keng tatbiq etish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. F.U.Qodirova, X.Sh.Yunusova. Inklyuziv va maxsus ta'limning filologik asoslari. Chirchiq, 2022.
2. "Nogironlar huquqlari to'g'risida", BMT. <https://lex.uz/docs/-5501227>
3. L.R.Muminova, R.Sh.Shomaxmudova, Z.M.Axmedova. "Inklyuziv ta'lim" o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2019.
4. Anvarjonovna T. S. et al. INKLYUZIV TA'LIM //PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI. – 2025. – T. 17. – №. 02. – C. 374-376.
5. Ravshanovna X. S. INKLUZIV TA'LIMDA PEDAGOGIK MULOQOT USULLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING AHAMIYATI //PEDAGOGIK TADVIQOTLAR JURNALI. – 2025. – T. 2. – №. 2. – C. 205-209.
6. Gulnoza C., Shavkatbek E. KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA NUTQNING PASAYISHIGA SABAB BO'LADIGAN OMILLAR //Global Science Review. – 2025. – T. 2. – №. 1. – C. 3-8.
7. Goipova N. B. Inklyuziv ta'lim //Gospital pedagogika: darslik/NB Goipova–Namangan. – 2024. – C. 143-150.
8. Sadikova F. S. INKLYUZIV TA'LIMDA SUN'IY INTELEKTGA ASOSLANGAN RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING MUHIM JIHATLARI //Inter education & global study. – 2025. – T. 3. – №. 6. – C. 320-333.